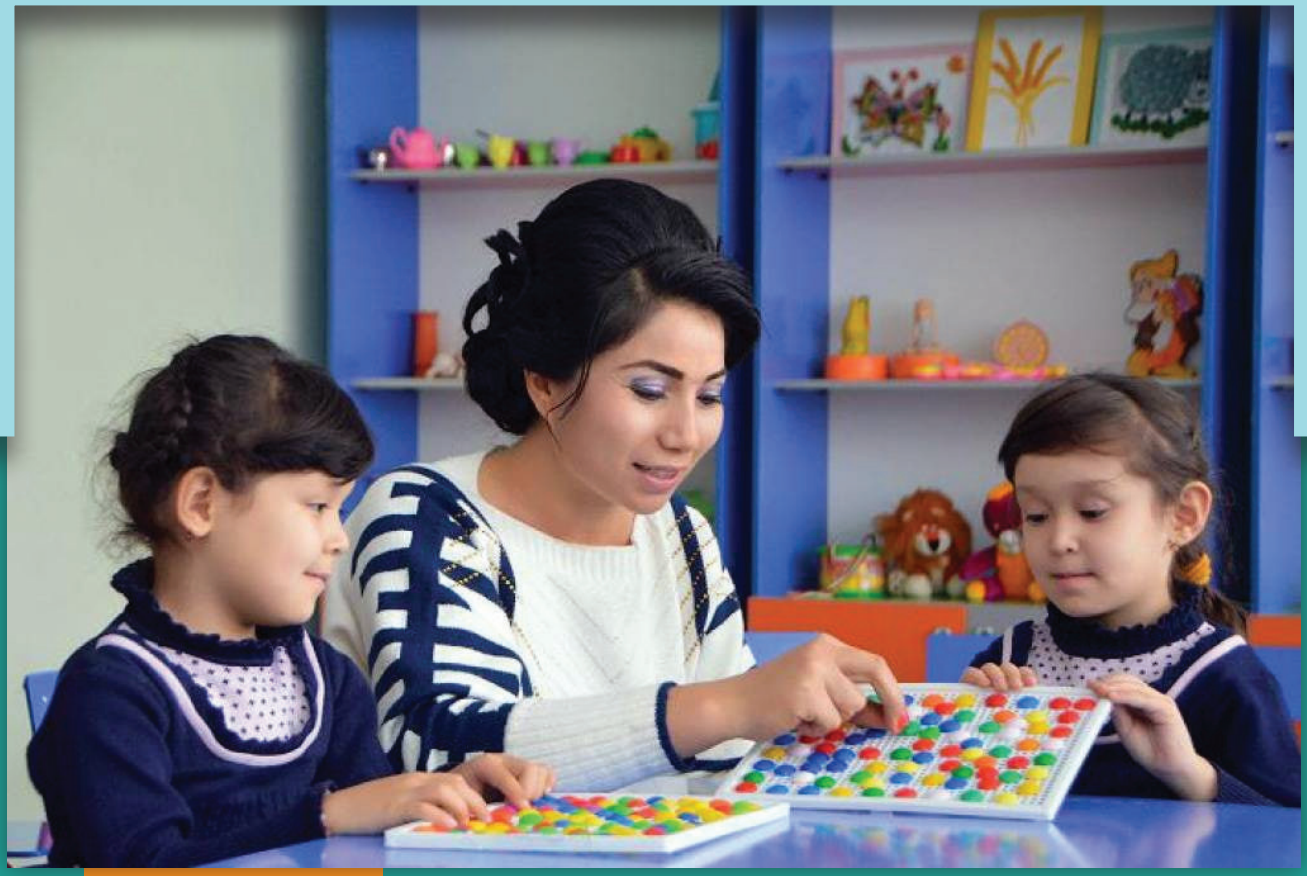
ISSN: 3060-4613

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

№11(1)
2026

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslaşgan ilmiy jurnal

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Elektron naşr. 180 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.

BOŞ MUHARRIR:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOŞ MUHARRIR ÖRINBOSARI:
Aşurov Ramzidin Ramazonoviç – Psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (Phd), dotsent

TAHRIRIYAT KENGAŞI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Şoumarov Ğ.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirğizboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Karimova E.G. – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şaripov Ş.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şermuhammadov B.Ş. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qöldoşev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozoğiston)
Rejep Özyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Ça – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Ş. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi Özbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM boş muharriri, Özbekiston Respublikasida xizmat körsatgan jurnalist, filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Ğafurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Şomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Nematov Ş.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Sayimova D. K. – texnika fanlari bo'yiça falsafa doktori (PhD)
Yuldaşeva F.I. – pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldaşeva D.B. – filologiya fanlari böyiça falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toşkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Panjiyev M. A. – Qaşqadaryo viloyati Maktabgaça va maktab ta'limi boşqarmasi boşliğining birinçi örinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bölimining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor öğli – Pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va işbilarmon" MÇJ
Hamkorlarimiz: Özbekiston Respublikasi Ta'lim va ilm-fan vazirligi, Özbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Aşurov Ramzidin Ramazonoviç – Doctor of Philosophy (PhD) in Psyçology, Associate Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Şoumarov Ğ. B. – Doctor of Psyçological Sciences, Academician
Qirğizboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Persçool and Sçool Education of the Republic of Uzbekistan
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Şaripov Ş.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Şermuhammadov B.Ş. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoşev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psyçological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep Özyurek – Doctor of Psyçological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Ça – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Ş. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Çief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi Özbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Şomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Nematov Ş.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Sayimova D. K. – Doctor of Philosophy (PhD) in Teçnical Sciences
Yuldaşeva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldaşeva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Taşkent State University of Economics
Aşurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psyçology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Presçool and Sçool Education of the Kaşkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researçer of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali Özbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni çop etiş uçun milliy ilmiy naşrlar röyxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari böyiça: OAK Kengaşi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

• Ekspert kengaşi (29.10.2024-y., №10)

• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari böyiça: Toşkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

• Ekspert kengaşi (25.05.2025-y., №10)

• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

Özbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Ta'lim jarayonida deontologik tamoyillar asosida nizolarni boşqariş 10
Mirzayeva Faroxat Odiljonovna

Sun'iy intellekt asosida maktab öquvçilarining matematik xatolarini diagnostika qiliş va individual tavsiyalar şakllantirişning gibrid adaptiv modeli 15
Abdullayeva Nazokat Isayevna, Abdurazzoqova Zebuniso Tolmas qizi

Harbiy xizmatçilarning pedagogik mahoratini oşirişning ilmiy-metodik asoslari 21
Yadgarov Ravşan Ergaşeviç

Inklyuziv ta'limda logopedik texnologiyalardan foydalaniş metodikasi 27
Ikramova Dilafruz Furqat qizi, Ilhomova Malikaxon Dilşod qizi

Faoliyat markazlari vositasida maktabgaça yoşdagi bolalarning raqamli savodxonligini şakllantiriş metodikasi 30
Jo'rayeva Gulira'no Nazirjon qizi

Bölajak tasviriy san'at öqituvçilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirişda an'anaviy naqqoşlik san'atining pedagogik imkoniyatlari 36
Rözmetov Quvondiq Şanazaroviç

Pedagogik hamkorlik asosida ösmir yoşdagi öquvçilarda ijtimoiy voqelikka sezgirlikni tarbiyalaş mexanizmlari 42
Bazarova Gulnoza Ziyodulla qizi

Talabalarning ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarini jismoniy madaniyat vositasida rivojlantiriş metodikasini takomillaştiriş 47
Imomov Asliddin Abdurazoqoviç

Harakatli öyinlar yordamida boşlanğiç sinf öquvçilarining harakat faolligini oşiriş usullari 51
Ernazarova Ziyoda Erkin qizi

Sun'iy intellektning inson fikrlaş qobiliyatiga ta'siri: intellektual rivojlaniş uçun imkoniyatlar va tafakkur zaiflaşuvi xavfi 55
Tölaganov Abdumalik Abdiraximoviç

Jadidçilik harakatining vujudga kelişining ijtimoiy-tarixiy şart-şaroitlari 60
Nişonov Muhammad Bahodir öğli, Pulatov Şerdor Nematjonoviç

Maktabgaça ta'lim taşkilotlari direktorlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirişning nazariy-metodologik asoslari 66
A'zamova Malohat Nadjimovna

Söz yasalişi, morfologiya va sintaksisning özига xos xususiyatlari 70
Bobojanov Şaripboy Xudoşukiroviç

Inklyuziv ta'limda diskriminatsiyani oldini oliş va ularni psixologik qöllab quvvatlaş tamoyillari 74
Bozorova Muxlisa

Neyro logopediya va biometriya 78
Foiqova Diyora Anvar qizi

Bölajak öqituvçilarning metakognitiv faoliyatini rivojlantirişda refleksiv topşiriqlardan foydalaniş 83
Ibrohimova Şahlo Umarali qizi

3–4-sinf öquvçilarining badiiy asarlar öqişga qiziqişini oşirişning metod, şakl va vositalari 88
Rasulova Zohida Sindorovna

Raqamli ta'lim muhitida kasbiy-refleksiv kompetensiyalarni rivojlantirişning metodik tizimini integratsiyalaş 92
Talabova Dilrabo Tolibova

Informatika va uni öqitiş metodikasi fanini öqitişda adaptiv öquv dasturlari va virtual laboratoriyalardan foydalanişning metodik tizimi 98
Xomidov Zohidjon Adhamjon öğli

Развитие профессиональной компетентности будущих педагогов в условиях цифровизации образования 104
Шаланков Константин Константинович

Pedagogik loyihalaştiriş orqali öquvçilarning şaxsiy va ijtimoiy rivojlanişini ta'minlaş 109
Abdullayev Muxammadimin Egamberdiyeviç, Nazarova Nilufar Ismailovna

Dual ta'lim va refleksiv kompetensiya: pedagog kasbiy rivojlanişining yangi imkoniyatlari 113
S. R. Mansurova

Bixevioristik yondaşuv futurologik könikmalarni rivojlantiruvçi pedagogik va psixologik omil sifatida 118
Nişonov Nodir Alimjanoviç

Linguoculturological Features of the Concept "Respect And Esteem" in English and Uzbek Cultures 121
Naimova Dildora Kaxramonovna

Klasterli yondaşuv asosida bölajak pedagoglarning forsayt kompetensiyasini rivojlantiriş 125
Sotbarov Atabek Asilbek öğli

Nizolar paydo bölişining psixologik omillari 132
Olimov Saydullo Soxobjonoviç

Matematikadan milliy öquv dasturi loyihasi mazmuni haqida 141
Djumayev Mamanazar Irgaşeviç

Professional Requirements for Prospective English Language Teachers in Teaching Writing to Students With Special Educational Needs 149
D. X. Saydazimova

"Bilingval öquv muhiti" va "kreativ modellaştiriş" tuşunçalarining mazmuni va özaro boğliqligi 154
Djabbarova Feruza Odilovna

Texnologiya darslarida sun'iy intellekt vositalari orqali öquvçilarning ijodiy fikrlaş qobiliyatini rivojlantiriş imkoniyatlari 161
Raxmatov A'zam Aşur öğli, Tursunova Sevara Jamşid qizi

Autistik spektr buzilişli bolalarning luğat boyligini rivojlantiriş va muloqot ko'nikmalarini şakllantiriş metodikasi 165
Tuxtayeva Maxfirat

Maktabgaça tayyorlov yoşdagi bolalarga ekologik ta'lim-tarbiya berişda innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalaniş yöllari, şakl va vositalari 170
O'razova Maqsuda Şuhratning qizi

Raqamli hamkorlikda refleksiya va muqobil yeçimlarni yaratişning metodik imkoniyatlari 175
Yusupov Muxtorbek Roximoviç

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

BIXEVIORISTIK YONDAŞUV FUTUROLOGIK KÖNIKMALARNI RIVOJLANTIRUVÇI PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK OMIL SIFATIDA

UÖK: 378.126

Nişonov Nodir Alimjanoviç
ADPI doktoranti. "TURON" universiteti Andijon kampusi öqituvçisi
ORCID ID: 0009-0009-2855-595X

Annotatsiya: Uşbu ilmiy maqolada bixevioristik yondaşuvning futurologik könikmalarni şakllantiriş va rivojlantirişdagi pedagogik hamda psixologik imkoniyatlari tadqiq etilgan. Zamonaviy dunyoning jadal özgaruvçanligi ta'lim tizimi oldiga kelajakni oldindan köriş va unga moslaşiş (futures literacy) kompetensiyalarini şakllantiriş vazifasini qöymoqda. Maqolada xulq-atvor modifikatsiyasi, "rağbat – reaksiya – mustahkamlaniş" tamoyillari va simulyatsion ta'lim texnologiyalarining talabalarda proaktiv könikmalarni rivojlantirişdagi örni tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida bixevioristik modellarning kelajak ssenariylarini boşqarişda ölçanuvçan va barqaror natijalar beruvçi omil ekanligi asoslangan.

Kalit sözlar: bixeviorizm, futurologik könikmalar, pedagogik omil, psixologik mexanizm, xulq-atvor modifikatsiyasi, antisipatsiya, moslaşuvçanlik, simulyatsiya, rağbat va reaksiya.

Abstract: This scientific article explores the pedagogical and psyçological potential of the behaviorist approaç in the formation and development of futurological skills. The rapid çangeability of the modern world tasks the education system with developing competencies for anticipating and adapting to the future (futures literacy). The article analyzes the role of behavior modification, the "stimulus-response-reinforcement" principles, and simulation training teçnologies in developing proactive skills in students. As a result of the researç, it is substantiated that behaviorist models serve as a factor providing measurable and sustainable outcomes in managing future scenarios.

Key words: behaviorism, futurological skills, pedagogical factor, psyçological meçanism, behavior modification, anticipation, flexibility, simulation, stimulus and response.

Аннотация: В данной научной статье исследуются педагогические и психологические возможности бихевиористского подхода в формировании и развитии футурологических навыков. Стремительная изменчивость современного мира ставит перед системой образования задачу формирования компетенций предвидения будущего и адаптации к нему (грамотность будущего). В статье анализируется роль модификации поведения, принципов "стимул – реакция – подкрепление" и симуляционных технологий обучения в развитии проактивных навыков у студентов. В результате исследования обосновано, что бихевиористские модели являются фактором, обеспечивающим измеримые и устойчивые результаты в управлении сценариями будущего.
Ключевые слова: бихевиоризм, футурологические навыки, педагогический фактор, психологический механизм, модификация поведения, антисипация, гибкость, симуляция, стимул и реакция.

KIRISH

XXI asr insoniyat tarixidagi eng dinamik va oldindan başorat qilib bölmaydigan davrlardan biri sifatida xarakterlanadi. Global raqamlaştiriş, sun'iy intellektning rivojlanişi, iqlim özgarişlari va ijtimoiy-iqtisodiy transformatsiyalar ta'lim tizimini tubdan isloh qilişni taqozo etmoqda. Zamonaviy ta'lim nafaqat bugungi kunning muammolarini hal qila oladigan, balki kelajak ssenariylarini oldindan köra oladigan va ularga moslaşa oladigan mutaxassislarni tayyorlaşi zarur. Uşbu kontekstda "futurologik könikmalar" (futures literacy) tuşunçasi akademik va amaliy doiralarda alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Futurologik könikmalar insonning kelajak haqida tizimli fikrlaş, kutilmagan çaqiriqlarga tayyor turiş, antisipatsiya (oldindan seziş) va öz xulq-atvorini kelajak ehtiyojlariga mos ravişda modifikatsiya qiliş qobiliyatidir. Uşbu könikmalarni rivojlantirişda an'anaviy pedagogik yondaşuvlar muhim nazariy asos bölib xizmat qiladi. Şu bilan birga, amaliy xulq-atvor könikmalarini şakllantiriş samaradorligini yanada oşiriş uçun ularni zamonaviy pedagogik va psixologik yondaşuvlar bilan boyitiş maqsadga muvofiqdir. Şu sababli, inson xulq-atvori va uni maqsadli özgartiriş qonuniyatlarini örganuvçi bixevioristik yondaşuvni futurologik kontekstda qayta körib çiqiş dolzarb pedagogik-psixologik masala hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Bixeviorizm (inglizça "behavior" – xulq-atvor) XX asr boşlarida J. Uotson, E. Torndayk va keyinçalik B. F. Skinner tomonidan şakllantirilgan bölib, psixologiyaning obyektiv, ölçanadigan va kuzatiladigan xulq-atvorni örganuvçi yönalişi hisoblanadi. Klassik bixeviorizmning asosiy formulasi "Rağbat – Reaksiya" (S–R) bölsa, Skinnerning operant şartlaniş nazariyasida uşbu zanjirga "Mustahkamlaniş" (Reinforcement) elementi qöşildi. Pedagogik nuqtai nazardan, uşbu yondaşuv ta'lim muhitini loyihalaş orqali öquvçining xulq-atvorini va könikmalarini maqsadli boşqariş imkonini beradi.

Futurologik könikmalarni bixevioristik model asosida rivojlantiriş ğoyasi kelajakka yönaltirilgan xulq-atvor andozalarini ma'lum bir rağbatlar tizimi orqali şakllantirişga tayanadi. Kelajakni modellaştiriş va antisipatsiya jarayonlari psixologiyada içki kognitiv jarayon sifatida qaralsa-da, bixevioristik yondaşuv ularni aniq harakatlar, qaror qabul qiliş könikmalari va reaksiyalar majmuasi sifatida operatsionalizatsiya qiladi (ya'ni ölçanadigan şaklga keltiradi).

Futurologik könikmalarni muvaffaqiyatli şakllantiriş uçun ularning tarkibiy qismlarini bixevioral nuqtai nazardan aniqlaştirib oliş zarur. Uşbu könikmalar quyidagi uçta asosiy blokdan iborat:

Antisipatsiya va proaktiv xulq-atvor. Bu kelajakdagi ehtimoliy xavf-xatarlar yoki imkoniyatlarni oldindan körib, tizimli ravişda hozirdan harakat qiliş könikmasidir. Bixevioral tilda bu "şartli rağbatlarga oldindan tayyorlangan reaksiyani namoyiş etiş" demakdir.

Ssenariyli fikrlaş va moslaşuvçanlik. Vaziyat tez özgarganda insonning öz xatti-harakatlar strategiyasini özgartira oliş qobiliyati. Operant şartlaniş nuqtai nazaridan, salbiy oqibatlarga olib keladigan eski xulq-atvor andozalarini söndiriş va yangi, samaraliroq reaksiyalarni şakllantiriş jarayonidir.

Barqaror xulq-atvoriy immunitet (resilience). Inqirozli va kutilmagan vaziyatlarda stressga çidamlilik va reaktiv emas, balki ratsional qarorlar qabul qiliş könikmasi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ta'lim jarayonida bixevioristik yondaşuv futurologik könikmalarni rivojlantirişning kuçli pedagogik omili bölib xizmat qiladi. Buning uçun an'anaviy dars maşğulotlarini simulyatsion muhitlar va "Kelajak laboratoriyalari" (Futures Literacy Labs) bilan boyitiş, şuningdek, ularning imkoniyatlaridan ta'lim jarayonida samarali foydalaniş maqsadga muvofiqdir. Pedagogik mexanizm quyidagiça işlaydi:

Birinçidan, **maqsadli rağbatlantiriş (Prompting).** Talabalarga kelajak muammolariga oid keyslar va ssenariylar taqdim etiladi. Masalan, "2035-yilda sizning sohangizda sun'iy intellekt tufayli iş örinlari 50 % ga qisqarsa, qanday harakat qilasiz?" degan rağbat kiritiladi.

Ikkinçidan, **xulq-atvorni bosqiçma-bosqiç şakllantiriş (Şaping).** Kelajak könikmalarini şakllantiriş murakkab jarayon bölganligi sababli, maqsadli harakatlar mayda bölaklarga bölinadi va har bir töğri bosqiç (masalan, muqobil ssenariyni töğri baholaş, xavfni tahlil qiliş) pedagog tomonidan mustahkamlanadi.

Uçinçidan, **ijobiy va salbiy mustahkamlaniş (Reinforcement).** Gamifikatsiya (öyinlaştiriş) texnologiyalari va raqamli reytinglar yordamida proaktiv qarorlar ijobiy mustahkamlanadi. Öz navbatida, reaktiv va passiv strategiyalarning samarasizligi simulyatsiya içida vizual tarzda körsatilib, salbiy oqibat sifatida qayd etiladi.

Futurologik könikmalarning şakllanişi faqat taşqi pedagogik ta'sirga emas, balki şaxs içidagi çuqur psixologik özgarişlarga ham boğliq. Bixevioral psixologiya nuqtai nazaridan, kelajak bilan boğliq xavotir (futurofobiya) yoki unga nisbatan befarqlik şaxsning avvalgi tajribasi, şakllangan xulq-atvor andozalari hamda psixologik moslaşuv xususiyatlari bilan boğliq bölişi mumkin. Psixologik omil sifatida bixeviorizm desensibilizatsiya va kognitiv-xulq-atvoriy modifikatsiya usullarini taklif etadi.

Talabalar kelajak simulyatorlarida qatnaşganda, ular kutilmagan inqirozlarni (masalan, iqtisodiy kollaps, texnologik inqiroz) virtual va xavfsiz muhitda boşdan keçiradilar. Bu jarayon ulardagi kelajak oldidagi psixologik xavotirni kamaytiradi (desensibilizatsiya) va inqirozli vaziyatda qanday aniq harakat qiliş kerakligi böyiça psixologik tayyorgarlik andozasini yaratadi. Şaxsda "Men baribir kelajakni nazorat qila olaman va har qanday ssenariyga moslaşa olaman" degan içki öz-özini samaradorlik (self-efficacy) hissi şakllanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ötkazilgan tahlillar şuni körsatadiki, bixevioristik yondaşuv asosida qurilgan futurologik ta'lim modellari bir qator amaliy afzalliklarga ega.

Birinçidan, **natijalarning ölçanuvçanligi.** Boşqa kognitiv yoki gumanistik yondaşuvlardan farqli ölaroq, bixevioral yondaşuvda talabaning kelajakka tayyorlik darajasi uning aniq keyslarda va simulyatsiyalarda qabul qilgan qarorlari, tezligi va moslaşuvçanlik körsatkiçlari (metrikalar) orqali aniq baholanişi mumkin.

Ikkinçidan, **könikmalarning barqarorligi.** Rağbat va reaksiya zanjiri muntazam ravişda takrorlanganda, könikma avtomatizm darajasiga yetadi. Bu mutaxassisning real inqiroz paytida öylanib ötirmasdan, proaktiv harakat qilişini ta'minlaydi.

Biroq yondaşuvning çeklovlarini ham qayd etiş joiz. Faqatgina bixeviorizmga tayanib qoliş talabalarning kreativ va evristik fikrlaşini çeklab qöyişi mumkin, çunki kelajak har doim ham avvaldan tayyorlangan andozalarga böysunmaydi. Şu sababli, bixevioristik yondaşuvni kognitiv va konstruktivistik pedagogika bilan integratsiyalaşgan holda qöllaş maqsadga muvofiqdir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, bixevioristik yondaşuv futurologik könikmalarni şakllantirişda muhim pedagogik va psixologik omil bölib xizmat qiladi. "Rağbat – Reaksiya – Mustahkamlaniş" tamoyillariga asoslangan ta'lim tizimi talabalarda kelajakdagi noaniqliklarga nisbatan barqaror va moslaşuvçan xulq-atvor andozalarini şakllantiriş imkonini beradi. Raqamli simulyatsiyalar, keys-stadi va gamifikatsiya orqali xulq-atvorni maqsadli modifikatsiya qiliş yoş avlodni kelajak çaqiriqlariga tizimli va proaktiv tarzda tayyorlaşning eng samarali strategiyalaridan biridir. Kelajak ta'limida uşbu yondaşuvni kengroq joriy etiş ta'lim sifati va raqobatbardoşligini oşirişga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar röyxati:

1. Toffler, A. (1970). Future Şock. Random House.
2. Skinner, B. F. (1974). About Behaviorism. Knopf.
3. Miller, R. (2018). Transforming the Future: Anticipation in the 21st Century. Routledge & UNESCO.
4. Watson, J. B. (1913). Psyçology as the behaviorist views it. Psyçological Review, 20(2), 158–177.
5. Karimov, I. (2021). Zamonaviy pedagogikada innovatsion yondaşuvlar. Toşkent: Öqituvçi.
6. Işmuhammedov, R. (2022). Innovatsion pedagogik texnologiyalar. Toşkent: Fan.
7. Şaropov, A. (2023). Talabalarda futurologik kompetensiyalarni rivojlantirişning psixologik mexanizmlari. Pedagogika va Psixologiya Jurnali, 3(12), 45–52.
8. UNESCO. (2020). Futures Literacy: An Essential Competence for the 21st Century. Paris: UNESCO Publişing.

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02 Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta’limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Aşurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovçi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №11(1)

© Materiallar köçirib bosilganda "Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida körsatilişi şart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan Özbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toşkent şahar, Yunusobod tumani 19-mavze, 17-uy.